

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційну роботу
БОРЗЕНКО ОЛЕНИ ОЛЕКСАНДРІВНИ
на тему «Геоекономічні імперативи функціонування фінансових
ринків»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за
спеціальністю 08.00.02 – світове господарство та міжнародні економічні
відносини

Актуальність теми

Серед тенденцій і закономірностей економічного розвитку найбільш значним феноменом кінця ХХ – початку ХХІ століття став фінансовий глобалізм. На сьогодні у складному переплетенні геоекономічних і фінансових проблем найбільш яскраво проявляються як позитивні, так і негативні наслідки глобалізації, коли прискорена нерівномірна економічна динаміка супроводжується поглибленням міжсекторальних та міжкраїнових протиріч, структурними диспропорціями і асиметріями у процесі, з одного боку, транснаціоналізації, регіоналізації і регуляторної інституціоналізації., а з другого – індивідуалізації, локалізації і диджиталізації. Актуальність теми дисертаційної роботи визначається тим, що в сучасному геоекономічному просторі відбуваються кардинальні зміни, що якісно по-новому впливають на диспозицію країн, регіонів і локалітетів світу під впливом насамперед науково-технологічного, організаційного і соціального прогресу.

Масштабний, динамічний і агресивний глобальний фінансовий капітал, будучи по своїй природі екстериторіальним, вільно рухається у часі і просторі, ігноруючи будь-які кордони. Він виступає каталізатором базових економічних відносин, формує глобальні відтворювальні цикли і механізм перерозподілу вартості, тяготеє до глобальної монополії і влади. Феномен глобального фінансового ринку, особливо у спекулятивних та віртуальних

сегментах, видозмінює мотивації суб'єктів бізнесу, умови та механізми конкуренції.

Тема, яку обрала для дослідження О.О. Борзенко, є актуальною, а логіка її розкриття, що визначила заявлені мету, завдання, предмет і об'єкт, відповідає заявленій проблематиці дисертації.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз змісту і структури дисертації Борзенко Олени Олександрівни дозволяє стверджувати, що сформульовані в ній основні положення, висновки і рекомендації є науково обґрунтованими, достовірними та такими, що забезпечуються кваліфікованим використанням здобувачем загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, опрацюванням великої кількості спеціальної зарубіжної та вітчизняної наукової літератури, представницької статистичної і фактологічної бази, сучасних періодичних видань, електронних джерел, а також даними рейтингових агенцій і глобальних інституцій.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Підтвердженням актуальності теми дисертаційної роботи є її зв'язок з планом науково-дослідних робіт Інституту економіки та прогнозування НАН України «Вплив глобальних фінансових трансформацій на валютно-фінансову систему України (номер держреєстрації 0114U000600, 2014-2016 рр.), в рамках якої автором здійснено комплексне системне дослідження реформування діяльності міжнародних фінансових організацій, модифікації ролі і функцій міжнародних організацій (МВФ, МБРР, ЄБРР) у посткризовий період, що впливає на результати співробітництва України із вказаними інститутами; «Розвиток фінансових інститутів ЄС і виклики для фінансової політики України» (номер держреєстрації 0116U008264, 2017-2019 рр.), в межах якої здійснено комплексне системне дослідження реформування інститутів фондового і страхового ринків ЄС, виявлено тенденції, пріоритети

та особливості їх розвитку в Україні, систематизовано регуляторні акти ЄС, що поширюються на діяльність страхових компаній та інститутів спільного інвестування. Аналіз змісту дисертації дозволяє упевнено стверджувати, що її виконання дозволило зробити вагомий внесок у виконання відповідних дослідницьких робіт інституту.

Наукова новизна отриманих результатів

Вивчення дисертації і праць здобувача, дозволяє зробити висновок, що в процесі дослідження автором одержано наукові результати, що характеризуються новизною роботи:

– по-перше, розроблено оригінальну методологію дослідження функціонування світового фінансового ринку у сучасному геоекономічному просторі із ідентифікацією імперативів (політичні, економічні, науково-технологічні, соціально-культурні, інформаційні та людського розвитку) та обґрунтуванням методичних підходів їх аналізу та інструментального реагування (пряме й селективне врахування, випереджувальний моніторинг); показано, що характер їх прояву та структурування у закономірностях, суперечностях чи викликах визначають формати державних, регіональних та глобальних концепцій, стратегій і політик економічного розвитку – фінансових, валютних, боргових, інтеграційних; це дозволяє, з одного боку, здійснювати моніторинг трендів глобалізації, а, з другого – враховувати їх вплив у процесі модернізації організаційно-економічних систем різних рівнів (пп. 1.3, с. 92, пп. 3.1, с. 218);

– по-друге, запропоновано власну інтерпретацію концепції функціонування фінансових ринків країн, що розвиваються, у процесі глобальних економічних трансформацій на фундаментальній основі моделі регіональних фінансових ринків із визначенням базових принципів (суверенна ідентичність, селективна відкритість, міжнародна уніфікованість, транспарентність, боргова безпечність), якісних і кількісних критеріїв ефективності та компліментарних інструментів регулювання в залежності від масштабів і глибини міждержавної інтеграційної взаємодії у локальному

сегменті глобального гео економічного простору; такий підхід, дійсно знаходиться в методологічному руслі геофінансів, відповідає світогосподарським реаліям, слугує орієнтиром формування ефективної фінансової системи для країн з нерозвинутими ринковими інститутами (пп. 2.2, с.146-148, пп. 2.3, с. 200);

– по-третє, удосконалено категоріально-понятійний апарат у методологічному полі дослідження; зокрема, виходячи із сучасного розуміння синтезу геополітичного, гео економічного та цивілізаційного підходів до вивчення економічних процесів у їхньому регіональному вимірі, визначено сутність «гео економічного простору» та «геофінансів», розкрито власне бачення цих понять (пп. 1.2, с. 56);

– по-четверте, удосконалено характеристику циклічності розвитку фінансових ринків на національному та регіональному рівнях; запропоновано періодизацію цього процесу відповідно до 9-річного циклу фінансових криз (1970-1971 рр., 1980-1981 рр., 1987-1988 рр., 1997-1998 рр., 2007-2009 рр.); виявлено та систематизовано фактори глобальної інтеграції фінансових ринків, серед яких ключову роль відіграє діджиталізація стандартизованих кредитних, інвестиційних та валютних операцій; підтверджено гіпотезу про перехід до турбулентного стану глобального середовища, коли на перший план виходить проблема фінансової стійкості та безпековості (пп. 3.2., с. 251-253; 3.4, с. 38-320; 3.5, с.360);

– по-п'яте, запропоновано оригінальні методи та інструментарій економіко-математичного моделювання складних нелінійних фінансових процесів, зокрема функціональної залежності грошового агрегату M2 від загального державного боргу країн, що дало можливість визначення коридору його безпечного рівня з ранжируванням за належністю до визначених інтервалів (пп. 5.2, с. 471-500);

– по-шосте, здійснено комплексний порівняльний аналіз фінансових ринків країн, що входять до різних локалітетів гео економічного простору через SWOT-оцінки проблем і можливостей ефективного розвитку;

визначено вирішальний вплив на глобальну інтеграцію фінансових ринків процесу їх віртуалізації з продукуванням нових фінансових інструментів та регулятивних механізмів, зокрема, у контексті поширення входу в глобальний та регіональний обіг криптовалют (пп. 3.2, с. 267);

– по-сьоме, сформульовано рекомендації з функціонування та регулювання ринків цінних паперів країн, що здійснюють масштабні ринкові трансформації, тісно пов'язані з приватизаційними процесами; ідентифіковано, в цілому, руйнівну роль широкого розповсюдження деривативів за умов слабкої розвиненості в таких країнах первинного, вторинного та третинного фінансового ринків (пп. 4.3, с. 435-437);

– по-восьме, обґрунтовано пропозиції для євроорієнтованих країн з фінансовими ринками, що розвиваються, у частині імплементації законодавчо-нормативних правил регулювання на національному та наднаціональному рівнях; виявлено стратегічні позитиви та можливі тактичні негативи гармонізації та уніфікації стандартів фінансової діяльності і звітності; у цьому контексті актуалізовано проблему фінансової монополізації та олігархізації української економіки (пп. 5.3, с. 523).

Основні положення, викладені в дисертації, можуть бути застосовані як у проведенні подальших академічних досліджень, так і у практичній діяльності суб'єктів фінансового ринку та його регуляторів. Результати роботи є певним внеском у економічну теорію стосовно розвитку методології дослідження геоекономічних імперативів функціонування та регулювання фінансових ринків.

Достовірність результатів, повнота висвітлення наукових положень та результатів в опублікованих працях

Достовірність сформульованих у дисертації наукових положень та отриманих результатів підтверджується належним рівнем теоретичного обґрунтування, логікою дослідження та послідовністю викладеного в дисертації матеріалу, несуперечливістю постанови завдань і коректним застосуванням інструментарію їх вирішення, правильним вибором вихідних

даних, використанням сучасних методів наукового дослідження та авторськими розрахунками, а також апробацією та оприлюдненням результатів дослідження.

Кількість та обсяг публікацій, які відображають основний зміст дисертації О.О. Борзенко відповідає вимогам МОН України. Результати дисертаційного дослідження пройшли апробацію на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та семінарах і відображені у 102 наукових працях загальним обсягом 80,18 д.а., з яких особисто автору належить 74,18 д.а., у тому числі 1 одноосібна монографія, 16 колективних монографій, 30 статей у наукових фахових виданнях (із них 5 – у співавторстві), 17 статей у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз (із них 6 – у співавторстві), 4 статті в інших виданнях (із них 1 – у співавторстві), 34 публікації за матеріалами науково-практичних конференцій (із них 4 – у співавторстві).

Опубліковані праці відображають основний зміст дисертації та положення, винесені дисертантом на захист.

Оцінка ідентичності змісту автореферату і основних положень дисертації

Автореферат дисертації сповна розкриває основні її положення та висновки, є ідентичним дисертації за структурою і змістом, а також не містить інформації, що є відсутньою у дисертації.

Практичне значення роботи та використання її результатів

Практичне значення сформульованих автором у дисертації положень, висновків і рекомендацій полягає у тому, що вони знайшли впровадження на державному та регіональному рівнях, про що свідчать довідки Підкомітету з питань міжнародної економічної політики Комітету Верховної Ради України з питань економічної політики (довідка № 3-05/216 від 06.12.2012 р.); Комітету Верховної Ради України з питань аграрної політики та земельних

відносин (довідка № 04-11/16-145 від 05.06.2015 р.); Комітету Верховної Ради України з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму (довідка № 04-33/18-872 від 13.07.2015 р.); Комітету Верховної Ради України з питань бюджету (довідка № 04-13/10-1536 (151932) від 21.06.2016 р.); Комітету Верховної Ради України з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму (довідка № 04-33/18-1334 (209443) від 06.09.2016 р.); Департаменту промисловості та розвитку підприємництва виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) (довідка №052-8671 від 27.12.2017 р.); ПАТ «Альфа-Банк» (Україна) (довідка №86671-64-б/б від 22.11.2017 р.). Окремі положення і рекомендації дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка при підготовці навчально-методичних матеріалів з дисциплін «Міжнародна макроекономіка», «Міжнародні фінанси», «Міжнародна мікроекономіка», «Грошово-кредитні системи зарубіжних країн» (довідка №048/11-445 від 10.11.2017 р.), Київського університету туризму, економіки та права при викладанні дисциплін «Економіка України та зовнішньоекономічна діяльність», «Методологія наукової думки» (довідка №50-01-04/у від 12.10.2017 р.).

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Позитивно оцінюючи наукове та практичне значення одержаних дисертантом О.О. Борзенко результатів, слід вказати на недоліки, які, на наш погляд, притаманні роботі:

1. У структурному плані дещо штучним виглядає пп. 1.3 «Теоретичні підходи та практики ринкової адаптації економіки», оскільки універсальна ринкова парадигма є сповна доведеною і такою, що не потребує загальновідомих аргументацій. Цікавими тут могли би бути приклади «неринкової» поведінки окремих країн і регіонів світу в силу ментально-

релігійної їхньої специфіки, до речі, мало дослідженої автором у контексті геоекономіки і, особливо, геополітики.

2. Автору слід було б більше уваги зосередити на визначенні новітніх факторів економічної могутності країн та глобального корпоративного лідерства насамперед в процесах наддинамічної диджиталізації, які на сьогодні є каталізатором революційних зрушень і зміни парадигми мислення від постіндустріальної до інтелектуальної. Це безпосередньо стосується досліджуваної теми, оскільки відповідні операції здійснюються не тільки у традиційному, але й віртуальному фінансовому, наприклад, криптовалютному середовищі.

3. У дисертаційному дослідженні показано особливості функціонування фінансових ринків різних локалітетів геоекономічного простору (пп. 2.2), разом із тим, цей аналіз, по-перше, є дещо фрагментарним, а по-друге, не містить комплексних порівняльних характеристик.

4. Положення, пов'язані із інституціональним та нормативним аспектом функціонування фінансових ринків (п. 3.4) потребують, на наш погляд, додаткової конкретизації у частині реального впливу міжнародних фінансових організацій на формування системи регулювання глобального фінансового ринку, а з другого – імплементації відповідних міжнародних стандартів у національних практиках, зокрема і в Україні.

5. В роботі поряд із дослідженням урядових міжнародних фінансових організацій (п. 4.2), цікаво було б проаналізувати роль та «неформальних» міжнародних утворень, найбільш яскравими прикладами яких є Група 7, Група 20, Паризький та Лондонський клуби кредиторів. Тут недостатньо констатації фактів інституалізації окремих з них, наприклад, створення країнами Групи 20 на Лондонському саміті 2009 року Ради фінансової стабільності на базі Форуму фінансової стабільності, перетворення Всесвітнього економічного форуму у неурядову міжнародну організацію тощо. Саме, активна діяльність «м'яких організацій» та підвищення їх впливу

є відображенням цікавої тенденції деформалізації, професіоналізації та соціалізації системи регулювання міжнародних фінансових відносин, компонентів нової глобальної фінансової архітектури.

6. Враховуючи ризики недостатньо регульованого розвитку фінансових ринків в геоекономічному контексті та геофінансову складову сталого безпечного розвитку (п. 3.5), слід було б більше уваги приділити реалізації спільних міжнародних політик щодо глобальної офшоризації, боротьби з відмиванням грошей, зокрема діяльності ФАТФ. У роботі автором лише контурно окреслено питання віртуалізації грошей та ринку цінних паперів. Вважаємо доцільним під час захисту конкретизувати дані положення, оскільки ці феномени стали практикою буквально в останні роки.

7. Дисертаційна робота Борзенко О.О. має певні редакційні та стилістичні огріхи, в окремих місцях прослідковується описовість, а не авторський аналіз досліджуваних процесів.

Однак, висловлені зауваження принципово не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, окремі з них носять дискусійний характер, що можна вважати позитивною її характеристикою, додатковою мотивацією автора до подальших наукових пошуків.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Борзенко Олени Олександрівни на тему «Геоекономічні імперативи функціонування фінансових ринків» є завершеним науковим дослідженням, результатом якого стало вирішення актуальної науково-прикладної проблеми розробки методології системного дослідження геоекономічних імперативів функціонування фінансових ринків, а також обґрунтуванні на цій основі геоекономічних стратегій їх інтеграції у глобальному економічному просторі в умовах його нестабільності і турбулентності. Можна констатувати зародження актуального напрямку геоекономічних досліджень.

За своїм змістом, структурою, оформленням та науковим доробком дана робота відповідає вимогам п. п. 9,10,12,13 та 14 «Порядку присудження наукових ступенів» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27.07.2013 №567, які висуваються до докторських дисертацій, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини

Офіційний опонент

доктор економічних наук, професор,
ректор ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені
Вадима Гетьмана

Д.Г. Лук'яненко